

**Lorx Tibor aradi konzul jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek,
külgügyminiszternek a dél-erdélyi magyar iskolák lefoglalásáról
Arad, 1942. november 16.**

82/1942. pol.

Rend. száma: 7553/pol. 1942.¹
“ kelte: október 29.

Fenti számú rendeletre hivatkozva tisztelettel jelentem, hogy a román követség „Aide memoire”-jában² foglaltakat ellenőriztem. 33/biz. számú jelentésem³ kiegészítéseként még a következőket jelentem:

1) *Arad.* Az aradi róm. kat. líceum épületét – amelyben kat. főgimnázium, a két elemi iskola és a délutáni órákban a kat. tanonciskola nyert elhelyezést – 1941. szeptember 11-én a nagyvezérkar rendeletére katonai kórház céljára elrekvirálták és e célra berendezték. Az épületet teljes egészében át kellett adni, ott egyetlen tanterem sem volt tovább igénybe vehető. A kórházban beteg katonák voltak helyezve 1941. december végéig, amely időponttól kezdődően 1942. május hó végéig ott csak a katonai őrség tartózkodott. Ekkor a katonai hatóságok az épületet az aradi közkórház részére engedték át. Újból berendezték, de nem vették kórház céljaira igénybe, hanem egy ideig a helybéli ápolónői tanfolyam 12 hallgatója, 4–5 egyetemi hallgató, valamint a vendégszereplésre Aradra érkezett énekkarok kaptak ott elszállásolást, – egyébként üresen állott. Október hó elején a közkórház berendezését elszállította, a fehéreneműt, az ágyneműt egy soterain helyiségbe⁴ beraktározta és visszaadta az épületet az aradi hadkiegészítő parancsnokságnak (Cercul de recrutare). Azóta az épület egy portás őrizetére bízva üresen áll, de most kezdik azt az Odesszából hozott rekvirált ágyakkal a katonaság részére ismét berendezni.

Az aradi róm. kat. líceum épületének elrekvirálása következtében hajléktalanul maradt iskolák az 1941/1942. iskolaévben különféle, egymástól szétszórt helyiségben nyertek elhelyezést.

a) A kat. főgimnázium öt osztálya a Minorita Rendház bérházában működő különböző katolikus alakulatok helyiségeiben (Katolikus Népszövetség Ifjúsági Szakosztálya, leánykongregáció, Credo Egylet, Katolikus Kör stb./), két osztálya a Szabó Albert cég bérházának II. emeletén, egy osztálya pedig a „Maros” evezős egylet helyiségében kapott elhelyezést.

b) A katolikus elemi iskola a „Notre Dame” zárdában kapott helyet, de csak délutáni oktatásra, végül

c) a kat. tanonciskola pedig a zsidó elemi iskola épületében kapott helyiséget.

1941. november havában a gimnáziumnak a Szabó Albert cégnél elhelyezett két osztálya helyiségét Georgescu tábornok a romanizálási (C. N. R.) hivatal részére elrekvirálta, ennek következtében ez a két zsidó „Hakoah” sportegylet helyiségébe költözött át.

Az 1942/43. tanévben a helyzet rosszabbodott. Nem áll rendelkezésre a zsidó egyházközség iskolaépülete, mert azt a román állam kisajátította, de nem áll rendelkezésre a

¹ Nem közöljük.

² Aide-mémoire (fr.) = szóbeli jegyzék.

³ Nem közöljük.

⁴ Azaz alagsori helyiségbe.

„Haokah” volt zsidó sportegylet helyisége sem, mert oda a zsidó egyházközség irodája költözött, nem használható a „Maros” evezős egylet helyisége sem, mert ezt az egyletet az elmúlt évben feloszlatták és vagyonát átvették, s végül a „Notre Dame” zárda sem engedte át helyiségét. Ezért a kat. egyházközség kénytelen volt a temesvári püspökség egy addig internátus céljára szolgáló épületet évi 100 000 lej fenntartási költség mellett bérbe venni, s azt 215 000 lej költséggel a főgimnázium igényeinek megfelelően átalakítani. Így sikerült elhelyezést biztosítani a főgimnáziumnak (nyolc osztály), a délutáni órákban pedig a kat. tanonciskola részére.

A kat. elemi iskola 6 osztályából négy osztály az előző évben a főgimnázium által igénybe vett 3 teremben nyert elhelyezést. Minthogy a hat osztály részére így csak 4 terem állott rendelkezésre, két teremben egy-egy osztály délelőtt, s egy-egy osztály délután kapott oktatást.

Az aradi felekezeti iskolákat fenntartó róm. kat. egyházközség úgy az elmúlt, mint a most folyó iskolai évben mindent elkövetett, hogy líceumépületét visszakapja, vagy legalább segítséget kapjon iskolái elhelyezésére, azonban minden ilyen kísérlet eredménytelen maradt. Így két ízben fordult a temesvári r. kat. püspökség s egy ízben az egyik állami iskolafelügyelő útján a nemzetnevelésügyi minisztériumhoz, illetve a nagyvezérkarhoz, de mindegyik kérvényre elutasító válasz érkezett. Az aradi állami tanfelügyelőséghez beadott kérvényre, amelyben a fedél nélkül maradt iskolái részére az állami elemi iskolák épületeiben kért helyiséget, – úgyszintén a személyes közbenjárásra is, azon szóbeli választ kapta, hogy a városnak nincsen nélkülözhető helyisége. Arad város polgármesteri hivatalánál 28.756/1942. szám alatt fekszik el az a kérvény, amelyben a feloszlott „Maros” evezős egyletnek az elmúlt évben iskolai célra használt egyik termét kérték ez évben is ugyanezen célra, amíg a líceumépületet vissza nem adják. Többszöri közbenjárásra az alpolgármester azt a szóbeli választ adta, hogy a kérdéses épület a tifuszbajárvány miatt tartalékkórház céljára van kijelölve. Időközben a tifuszbajárvány megszűnt, az épület kórház céljára felhasználva nem lett, de sem a kért helyiséget nem engedték át, sem írásbeli választ nem adtak.

Az aradi romanizálási hivatalhoz 1942. július 15-én beadott kérelemre, hogy az elmúlt évben használt és időközben kisajátított zsidó épületeket hagyják meg a kat. tanintézetek időleges használatára, a Comisiunea Județeană, Administrarea Bunurilor Expropriate de la Evrei⁵ 3805/1942. szám alatt azon választ adta, hogy a kérelemnek eleget nem tehet, mert ezen épületeket még nem vette át. Mivel az egyik épület a Munkaügyi Minisztériumnak lett kiutalva, ide is kérvény lett beadva 1942. szeptember havában, arra válasz nem jött.

1942. október havában az egyházközség a nagyvezérkartól kérte legalább a líceumépület földszinti helyiségeinek a visszaadását addig, amíg azokra szükség nem lesz, válasz még nem érkezett.

A két líceum épületével egyidejűleg katonai kórház céljára rekvirálták a román leánykereskedelmi líceumot, a román leányinternátust és a román Tanítók Házának épületét, de ezek még 1941. november havában felszabadultak a rekvirálás alól.

Aradon összesen kb. 24–26 állami elemi iskola, 9 állami középiskola (egy-egy fiú- s leánylíceum, egy-egy fiú és leány tanítóképző, egy-egy fiú és leány kereskedelmi iskola, egy fa- és fémipari iskola, egy női ipariskola) s egy-egy tanítói és leánygimnáziumi internátus működik.

2.) *Temesvár:* a.) A piarista rend tulajdonát képező belvárosi ingatlanon két különálló és csupán átjáró folyosóval összekötött épülettömb van. Az egyik a rendház és internátus céljait szolgálja, míg a másik, kétemeletes épület iskolai célokat szolgál. Míg a rendház és

⁵ Comisiunea Județeană, Administrarea Bunurilor Expropriate de la Evrei (rom.) = Zsidóktól Kisajátított Javak Igazgatósága, Megyei Bizottság.

internátus háborítatlanul a rend birtokában van, addig az iskolaépület teljes egészében katonai kórház céljaira le van foglalva. Mintegy 18–20 terem van kórház céljaira lefoglalva, a második emeleten lévő laboratórium és természettudományi gyűjtemény le van zárva és az tanítás céljaira meg nem közelíthető. Az iskola felszerelési tárgyai a díszteremben vannak összehordva és lezárva. A kórházparancsnokság szívésségből egy földszinti szobát meghagyott a három iskola igazgatóságának céljaira.

b) Az iskolaépületben a lefoglalásig a piarista gimnázium, a róm. kat. négyosztályos magyar tannyelvű fiúgimnázium és a róm. kat. magyar tannyelvű tanonciskola volt elhelyezve. A két utóbbi a piaristáknak a helyiségekért szerződésileg megállapított bért fizetett.

c) A piarista gimnázium tannyelve román, mivel a magánoktatásról szóló törvény 37. szakaszának értelmében a szerzetesrendek által fenntartott iskolák tannyelve csak román lehet.

d) P. Tóth Lajos piarista gimnáziumi igazgató és Vajda Ernő róm. kat. gimnáziumi igazgató egybehangzó állítása szerint folyó év január, február és március hónapjaiban egyetlen sebesült sem volt az itt felállított kórházban, csupán más kórházakból jártak át ide kezelésre könnyebb sebesültek.

e) A lefoglalás után a három iskola állami iskolák épülethelyiségeiben nyert elhelyezést. Így a róm. kat. gimnázium a dr. Babeş állami fiúliceumban kapott 1941 szeptemberében és októberében szállást. A tanítás délután folyhatott, azonban a termeken kívül semmi más nem állott rendelkezésükre. A szertár használatát az intézet igazgatója megtagadta azzal, hogy állami tulajdont nem bízhat idegenre.

1941. november 1-jén az állami német gimnázium épületét jelölték ki az iskola céljaira, ahol a tanév végéig tanítottak ugyanilyen körülmények között. Tekintettel, hogy a tanév elején ezen épület a német népközösség birtokába ment át, az iskola ismét költözni volt kénytelen, ezúttal a „Diaconovici Loga” állami főgimnázium második emeletén kaptak négy tantermet és egy irodahelyiséget délutáni használatra. Tanszereket itt sem bocsátottak rendelkezésükre. Mindezekből következik, hogy tanszerek hiányában, tanításra alkalmatlan időpontban kénytelen működni az iskola, ami a tanítás eredményét kedvezőtlenül befolyásolja.

f) A róm. kat. tanonciskola egyik gyárvárosi elemi, állami iskolában nyert elhelyezést.

g) A piaristák iskolaépületében április elseje után ismét érkeztek sebesült szállítmányok. Ma 16 teremben 147 fekvő sebesült van elhelyezve.

h) A román külügyminisztériumnak az az állítása, hogy Temesváron még 7 román iskola van kórház céljaira lefoglalva, nem felel meg a valóságnak. A piaristák épületén kívül csupán a „Notre Dame” szintén román tannyelvű leánygimnázium és tanítóképző helyiségei vannak részben lefoglalva, azonban a tanítás a többi tantermekben zavartalanul tovább folyik.

3) *Déva*. A róm. kat. elemi iskola egész épületét az ottani csendőrség továbbra is használja. Az elemi iskola céljaira a *ferencendi zárda* bocsátott tantermet rendelkezésre. Ez azonban csakis ideiglenes megoldásnak tekinthető, mert a tanterem nem rendelkezik megfelelő egészségügyi berendezéssel, s a számos tanuló zavarja a zárda ájtatos csendjét.

4) *Szászváros*. Az ottani róm. kat. elemi iskola épületét tudomásom szerint *nem* katonai célokra foglalták le, ezért 33/biz. számú jelentésemben ezt az iskolát nem is említettem.

A román „Aide mémoire”-ban foglaltak ellenőrzésére a Népközösség illetékes tagozatát már felkértem. A válasz a kedvezőtlen közlekedési viszonyokra való tekintettel, – előreláthatólag huzamosabb időt fog igénybe venni.

Megkapja: m. kir. Követség Bukarest.

Lorx s. k.
m. kir. konzul.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, Politikai Osztály iratai (K 63), 1942-27. tétel, Arad – másolatok, 267. cs., sz. n. Gépelt másolat.